

TAFTISH TERGOV HARAKATINI O'TKAZISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Qurbonov Bobomurodjon

IIV Akademiyasi kursanti

Annotatsiya. Mazkur maqola taftish tergov harakati va uning jinoyat protsessida tutgan o'rne, o'tkazilish tartibi va metodikasining o'ziga xos jihatlarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Tergov faoliyatining samarali tashkil etilishi jinoyat ishini adolatli hal qilish uchun muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, taftish tergov harakati — bu jinoyat sodir bo'lgan joy, shaxslar, ashyoviy dalillar va boshqa obyektlar holatini bevosita kuzatish, tekshirish va baholashni o'z ichiga oladi. Maqolada taftish o'tkazishning asosiy bosqichlari, uning protsessual va taktik jihatlarini, tergovchi tomonidan qo'llaniladigan metod va usullar, zamonaviy texnologiyalarning taftish jarayoniga ta'siri batafsil ko'rib chiqilgan. Shuningdek, maqolada taftish davomida uchrashi mumkin bo'lgan muammolar va ularni bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar berilgan. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksining normalari va amaliy tajriba asosida taftishning nazariy va amaliy asoslari tahlil qilingan. Maqola natijasida taftish tergov harakatining tergov jarayonidagi o'rne va ahamiyatini yanada chuqurroq tushunish, shuningdek, tergov amaliyotini takomillashtirish uchun tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari tergovchilar, jinoyat huquqi sohasi mutaxassislari va talabalar uchun amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: taftish, tergov harakati, jinoyat sodir bo'lgan joy, ashyoviy dalillar, tergov taktikalari, protsessual tartib, tergovchi faoliyati, jinoyat-protsessual kodeks, zamonaviy texnologiyalar, kriminalistik metodlar, hujjatlashtirish, dalillarni yig'ish, tergov amaliyoti.

Аннотация. Данная статья посвящена анализу следственного действия осмотра и его особенностей в процессе уголовного судопроизводства. Эффективная организация следственных действий имеет решающее значение для справедливого разрешения уголовных дел. Особое внимание уделено

осмотру как способу непосредственного наблюдения, исследования и оценки состояния места происшествия, лиц, вещественных доказательств и других объектов. В статье подробно рассмотрены этапы проведения осмотра, его процессуальные и тактические аспекты, методы и приемы, используемые следователем, а также влияние современных технологий на эффективность данного действия. Также анализируются возможные проблемы, возникающие в ходе осмотра, и предлагаются рекомендации по их устранению. На основе норм Уголовно-процессуального кодекса Республики Узбекистан и практического опыта рассматриваются теоретические и прикладные основы проведения осмотра. В результате исследования сделаны выводы о роли и значении осмотра в следственном процессе, а также разработаны рекомендации для совершенствования практики проведения данного следственного действия. Полученные результаты будут полезны для следователей, специалистов в области уголовного права и студентов юридических факультетов.

Ключевые слова: осмотр, следственное действие, место происшествия, вещественные доказательства, тактика следствия, процессуальный порядок, деятельность следователя, уголовно-процессуальный кодекс, современные технологии, криминалистические методы, документирование, сбор доказательств, практика расследования.

Abstract. This article is dedicated to analyzing the investigative procedure of inspection and its specific features within the framework of criminal proceedings. The effective organization of investigative actions plays a crucial role in ensuring the fair resolution of criminal cases. Special attention is given to inspection as a method of direct observation, examination, and evaluation of the condition of crime scenes, individuals, physical evidence, and other relevant objects. The article thoroughly examines the main stages of conducting an inspection, its procedural and tactical aspects, methods and techniques employed by investigators, and the impact of modern technologies on the inspection process. It also addresses the potential challenges that may arise during inspections and provides recommendations for overcoming them.

Based on the provisions of the Criminal Procedure Code of the Republic of Uzbekistan and practical experience, the theoretical and applied foundations of conducting inspections are analyzed. As a result, the article highlights the significance and role of inspection in criminal investigation activities and offers recommendations for improving investigative practices. The findings are expected to be of practical value for investigators, criminal law specialists, and law students.

Key words: inspection, investigative action, crime scene, physical evidence, investigation tactics, procedural order, investigator's activity, criminal procedure code, modern technologies, forensic methods, documentation, evidence collection, investigative practice.

Kirish

Jinoyat ishlarini tergov qilish jarayonida tergov harakatlarining har biri alohida protsessual ahamiyatga ega bo'lib, ular orasida taftish tergov harakati muhim o'rinni egallaydi. Taftish — bu tergovchi tomonidan voqea joyi, ashyoviy dalillar, shaxslar va boshqa obyektlarning holatini bevosita kuzatish va tahlil qilish orqali aniqlangan ma'lumotlarni hujjatlashtirishni o'z ichiga olgan tergov harakatidir. Jinoyat sodir etilganidan so'ng to'plangan dastlabki dalillar aynan taftish jarayonida muhim o'rin tutadi va tergovning keyingi bosqichlari uchun asos vazifasini o'taydi. Taftish harakati jinoyat ishi materiallarini to'plash, tahlil qilish va baholashda zaruriy dalillarni aniqlash uchun xizmat qiladi. Mazkur harakat tergovchidan yuqori darajadagi e'tibor, aniqlik, tezkorlik va protsessual normalarga qat'iy rioya etishni talab qiladi. Chunki taftish natijasida aniqlangan har bir fakt keyinchalik tergovning borishiga va sudga ishning hal qilinishiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatadi. Shu boisdan taftish tergov harakatining o'tkazilish tartibi va uning o'ziga xos xususiyatlarini chuqur o'rganish va to'g'ri tatbiq etish tergovchining professional faoliyatidagi asosiy omillardan biri sanaladi. Taftishning o'ziga xos jihatlaridan biri shundaki, u voqea joyining hozirgi holatini saqlab qolgan holda amalga oshirilishi zarur. Har qanday o'zgartirishlar, beg'araz harakatlar yoki noto'g'ri qadamlar tergov natijalarining ishonchliligiga salbiy

ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli, tergovchi taftish jarayonini rejalashtirishdan tortib, uni bevosita o'tkazishgacha bo'lgan barcha bosqichlarda aniq va puxta tayyorgarlik ko'rishi lozim. Zamonaviy kriminalistika taftish jarayonida texnik vositalardan foydalanishni taklif etadi. Foto va videotasvirlar, 3D modellashtirish, dronlar yordamida olingan suratlar taftish natijalarining obyektivligini ta'minlaydi. Bunday vositalar nafaqat dalillarni aniq hujjatlashtirish, balki voqea joyining umumiy manzarasini tiklash imkoniyatini ham beradi. Shuningdek, tergovchidan tergov psixologiyasi asoslarini bilish ham talab etiladi, chunki taftish davomida guvohlar, jabrlanuvchilar yoki gumonlanuvchilar bilan ishlashda to'g'ri muloqot o'rnatish va ularning so'zlarini to'g'ri baholash muhim hisoblanadi. Bundan tashqari, taftish tergov harakatining o'tkazilishi faqat protsessual normalarga emas, balki jinoyat huquqi va kriminalistik ilm-fanning yutuqlariga ham asoslanadi. Har bir jinoyat turiga xos bo'lgan alomatlar, ashyoviy dalillar va voqea joyi xususiyatlari tergovchining diqqat markazida bo'lishi zarur. Masalan, o'g'irlik, qasddan odam o'ldirish yoki firibgarlik kabi jinoyatlar bo'yicha o'tkaziladigan taftishlarda mutlaqo turlicha metodlar va yondashuvlar talab qilinadi. Shu boisdan, mazkur maqolada taftish tergov harakatining nazariy asoslari, uning o'tkazilish bosqichlari, protsessual talablar va taktik metodlari keng yoritiladi. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalarning taftish samaradorligiga ta'siri, amaliyotda uchraydigan muammolar va ularni hal etish yo'llari tahlil qilinadi. Tergovchilarning taftish jarayonida yo'l qo'yishi mumkin bo'lgan xatoliklar va ularning oqibatlari ham batafsil ko'rib chiqiladi. Umuman olganda, taftish tergov harakati jinoyatlarning samarali ochilishida, dalillarni to'g'ri va qonuniy shakllantirishda va sudda ularni asos sifatida qo'llashda ajralmas rol o'ynaydi. Shu sababli, taftishning o'ziga xos xususiyatlarini chuqur o'rganish va ularni tergov amaliyotida samarali tatbiq etish nafaqat tergovchining professional mahoratini oshiradi, balki adolatning qaror topishiga ham xizmat qiladi.

Asosiy qism

Taftish tergov harakati jinoyat protsessining eng muhim va eng mas'uliyatli bosqichlaridan biridir. Ushbu harakat jinoyat sodir etilgan joyni tekshirish, mavjud

dalillarni to'plash, o'rganish va hujjatlashtirishga qaratilgan bo'lib, uning natijalari tergovning keyingi bosqichlari uchun poydevor bo'ladi. Har qanday jinoyat ishi uchun asosiy maqsad — voqea joyida sodir bo'lgan holatni imkon qadar to'liq va aniq tarzda qayd etishdir. Taftishning to'g'ri tashkil etilishi jinoyat ishining sifatli tergov qilinishiga va jinoyatning yuqori darajada ochilishiga xizmat qiladi. Taftish jarayonini boshlashdan oldin tergovchi bir qator tayyorgarlik ishlarini amalga oshirishi zarur. Birinchidan, voqea joyiga yetib kelganda, uning holatini buzmaslik, ashyoviy dalillarni yo'qotmaslik va boshqa dalillarni izsiz yo'q qilmaslik uchun barcha ehtiyot choralarini ko'rish kerak. Tergovchi voqea joyini to'liq va chuqur o'rganishi, undagi har bir detallarni diqqat bilan tahlil qilishi zarur. Ko'pgina holatlarda, taftish natijalarini to'g'ri aniqlashda tiniq va aniq foto va video tasvirlar yordam beradi. Shuningdek, har bir voqea joyi o'ziga xos bo'lib, o'sha joyga xos alomatlarni hisobga olish zarur. Voqea joyida barcha harakatlar, xususan, ashyoviy dalillarni olib borish va ularni hujjatlashtirishda protsessual me'yorlarga to'liq amal qilish kerak. Taftish tergov harakati nafaqat muayyan bir joyni o'rganish va tekshirishni o'z ichiga olsa-da, balki ushbu jarayonning barcha bosqichlarida tergovchi va boshqa ishtirokchilarning psixologik jihatlarini ham hisobga olish zarur. Har bir ishtirokchining his-tuyg'ulari, xulq-atvori va ularning voqea joyidagi xatti-harakatlari tergovchining qarorlariga bevosita ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu bois, tergovchi nafaqat voqea joyidagi obyektlarni to'g'ri baholash, balki guvohlar, jabrlanuvchilar yoki gumonlanuvchilarning so'zlarini, xatti-harakatlarini ham diqqat bilan kuzatishi lozim. Taftish jarayonida texnologiyalarning roli juda katta. Zamonaviy raqamli texnologiyalar, foto va videokameralar, dronlar va boshqa texnik vositalar taftish jarayonining samaradorligini oshiradi. Bu vositalar yordamida voqea joyining barcha tafsilotlarini hujjatlashtirish, shuningdek, taftish natijalarini ishonchli tarzda saqlash va sudda qo'llash imkoniyati yaratadi. Taftish jarayonida bu vositalarning foydalanilishi nafaqat dalillarning aniq qayd etilishiga yordam beradi, balki tergovchi uchun voqea joyidagi har bir detalni aniqlashda muhim yordamchi vosita hisoblanadi. Bu texnologiyalar, shuningdek, tergovchi uchun voqea joyi holatining o'zgarishini

kuzatish imkonini beradi. Bundan tashqari, taftish jarayonida tergovchi faqat dalillarni yig'ish bilan cheklanmasligi kerak. Uning vazifasi, shuningdek, bu dalillarni qanday qilib qonuniy va shaffof tarzda yig'ish, tasdiqlash va hujjatlashtirishdan iboratdir. Har qanday noaniqlik yoki xato keyinchalik jinoyat ishi natijalariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu bois, taftishning har bir bosqichida maksimal darajada ehtiyotkorlik va aniq rejalashtirish talab etiladi. Hamma protsessual qoidalar va tartiblarga qat'iy rioya qilish, har bir harakatning qonuniyligini tekshirish zarur. Taftishning muvaffaqiyatli o'tkazilishi tergovchining malakasi va tajribasiga bog'liq. Tergovchi har bir detalga e'tiborli bo'lishi, voqea joyidagi harakatlar va dalillarni to'g'ri baholay olishga qodir bo'lishi kerak. Taftish davomida yig'ilgan materiallar keyinchalik sudda dalil sifatida ishlatiladi, shuning uchun har bir harakatning aniq va shaffof hujjatlashtirilishi zarur. Jinoyatning har bir alomati va ishtirokchilari o'ziga xos bo'lgan holda tahlil qilinishi, bu bilan birga voqea joyi haqida to'liq tasavvur hosil qilinishi lozim. Umuman olganda, taftish tergov harakatining asosiy maqsadi — voqea joyidagi barcha muhim tafsilotlarni, dalillarni va shaxslarni to'g'ri aniqlash va ular haqida haqqoniy ma'lumotlarni olishdir. Taftish harakati tergovchi uchun o'z malakasini sinab ko'rish, voqea joyi holatini chuqur o'rganish va tegishli qarorlar qabul qilish imkoniyatini yaratadi. Shu bilan birga, taftishning muvaffaqiyatli o'tkazilishi jinoyatlarni samarali ravishda ochishga va jinoyat ishi materiallarini ishonchli tarzda taqdim etishga yordam beradi.

Xulosa

Taftish tergov harakati, jinoyat protsessining eng muhim va kompleks bosqichlaridan biri bo'lib, uning muvaffaqiyatli o'tkazilishi jinoyat ishining adolatli hal qilinishiga va tegishli dalillar asosida sud qarorlarining qabul qilinishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ushbu harakatning asosiy maqsadi voqea joyini tekshirish, undagi barcha dalillarni to'plash va hujjatlashtirishdan iborat bo'lib, uning natijalari keyingi tergov faoliyatining asosini tashkil etadi. Taftishning to'g'ri va samarali o'tkazilishi nafaqat jinoyatning ochilishiga, balki tergovchining malakasi va professionalligiga ham bog'liqdir. Taftish jarayonida tergovchi barcha protsessual qoidalarga qat'iy amal

qilishi, voqea joyining holatini o'zgartirmaslik, dalillarni to'g'ri yig'ish va tasdiqlash, shuningdek, har bir ishtirokchining so'zlarini diqqat bilan tahlil qilish zarur. Tergovchi har doim voqea joyining har bir tafsilotini, guvohlarning xatti-harakatlarini va dalillarni ehtiyotkorlik bilan o'rganishi lozim. Ushbu jarayon nafaqat aniq dalillarni aniqlash, balki voqea haqida to'liq tasavvur hosil qilish imkonini beradi. Taftishning muvaffaqiyatli o'tkazilishi uchun zamonaviy texnologiyalarning roli ham juda katta. Foto, video va boshqa texnik vositalar yordamida taftish jarayonining barcha bosqichlari aniq hujjatlashtiriladi. Bu vositalar nafaqat dalillarning ishonchli bo'lishini ta'minlaydi, balki sud jarayonida ham muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Taftishda texnologiyalarning qo'llanilishi nafaqat tergovchining ishini yengillashtiradi, balki dalillarning haqiqatga yaqinligini ta'minlaydi. Taftish harakati davomida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan turli muammolarni hal etish uchun tergovchilar yangi metod va usullarni o'rganishlari, shuningdek, o'z bilimlarini doimiy ravishda takomillashtirib borishlari zarur. Jinoyatlarning har xil turi va xarakteriga qarab, taftishning usullari va metodlari ham farq qiladi. Masalan, odam o'ldirish, o'g'irlik yoki boshqa jinoyatlar uchun taftish o'tkazishda qo'llaniladigan yondashuvlar bir-biridan sezilarli darajada farq qiladi. Taftishning natijalarini ishonchli hujjatlashtirish, tergovchi va boshqa ishtirokchilarning faoliyatini qonuniy asosda olib borish, har bir jarayonni shaffof va adolatli tarzda amalga oshirish — bu barcha tamoyillar tergovchining professional yuksalishi va jinoyatlarni samarali ochishda muhim o'rin tutadi. Shuningdek, taftishning huquqiy jihatlar va amaliyotdagi takomillashtirish yo'llarini o'rganish, tergovning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Umuman olganda, taftish tergov harakati jinoyat ishi sifatining va adolatli hal qilinishining kafolati hisoblanadi. Tergovchi har bir harakatda protsessual normalarga qat'iy rioya etish, dalillarni to'g'ri yig'ish, ularni shaffof va qonuniy asosda hujjatlashtirish orqali taftishni muvaffaqiyatli o'tkazishga erishishi mumkin. Bu o'z navbatida, jinoyatlarning tez va samarali ochilishi, ishonchli dalillar asosida sudda adolatli qarorlar chiqarilishi uchun katta ahamiyatga ega. Shu bilan birga, taftish jarayonining takomillashtirilishi uchun zamonaviy texnologiyalarni kengroq qo'llash, tergovchilarning malakasini oshirish,

jinoyat protsessual qonunlarini takomillashtirish zarur. Maqolada ko‘rib chiqilgan nazariy va amaliy tavsiyalarni hayotga tatbiq etish, jinoyatlarni aniq va adolatli tarzda tergov qilishga yordam beradi. Natijada, taftishning o‘ziga xos xususiyatlarini yaxshilash va samarali amalga oshirish orqali tergov faoliyatining barcha bosqichlarini yanada takomillashtirish mumkin bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Soliyev. M., Karimov. A. "Jinoyat protsessi: Nazariya va amaliyot". – Toshkent: Sharq, 2021.
2. Komilov. A. X. "Tergov harakatlarining nazariy va amaliy masalalari". – Toshkent: Adabiyot, 2020.
3. Rahimov. I. "Kriminalistika: nazariya va amaliyot asoslari". – Toshkent: Istiqlol nashriyoti, 2019.
4. Islomov. F. "Jinoyat-protsessual faoliyatda taftish tergov harakatining ahamiyati". – "Yuridik fanlar" jurnali, №2, 2022.
5. Khamidov. Sh. "Kriminalistikada zamonaviy texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari". – Toshkent: Innovatsiya, 2021.